

נישואי ישראל לבת כהן ודין ת"ח וע"ה בזמן הזה

דפי קדוש

הגמ' (פסחים מט.) מביאה דין שכל סעודה שאינה סעודת מצוה אין ת"ח רשאי ליהנות ממנה.

"א"ר יוחנן כגון בת כהן לישראל ובת תלמיד חכם לעם הארץ, דא"ר יוחנן: בת כהן לישראל אין זיווג עולה יפה. מאי היא, אמר רב חסדא או אלמנה או גרושה או זרע אין לה. במתניתא תנא: קוברה או קוברתו או מביאתו לידי עניות". (ומפרש"י: "בת כהן – צריכה להינשא לכהנים ולא לפגום משפחתה להינשא לישראל"). ושואלת הגמ' "והא"ר יוחנן הרוצה שיתעשר ידבק בזרעו של אהרון. כל שכן שתורה וכהונה מעשרתן?" ומתרצת הגמ':

"לא קשיא, כאן בת"ח כאן בעם הארץ". א"כ יוצא מהגמ' כי על ישראל עם הארץ אסור לישא כהנת ואילו לתחי מותר. וכך נפסק להלכה: "ולא ישא ישראל עם הארץ כהנת שזה כמו חילול לזרעו של אהרן. ואם נשא אמרו חכמים אין זיווג עולה יפה. אבל ת"ח שנשא כהנת הרי זה נאה ומשובח הרי תורה וכהונה כאחד" (רמב"ם הלי איסורי ביאה פכ"ב ה"א). וכן הובא בטושי"ע: (אה"ע סימן ב' סק' ח') "עם הארץ לא ישא כהנת ואם נשא אין זיווג עולה יפה, שתמות היא או הוא מהרה או תקלה תבוא ביניהם. אבל ת"ח שנשא כהנת הרי זה נאה ומשובח תורה וכהונה במקום אחד".

על נושא זה נתנו את הדעת גדולי הפוסקים, מי במישדים ומי בעקיפין. ועדיין נצרכים אנו לדעת:

- א. האם דין זה נוהג בזמנינו.
- ב. מהם גדרי עם הארץ והאם חלים בזמן הזה.
- ג. מהם גדרי תלמיד חכם והאם חלים בזמן הזה.
- ד. לאור האמור לעיל, מי מותר לישא בת כהן בזמן הזה.

גדרי עם הארץ בזמן הזה

ראשית יש לדון מהם גדריו של עם הארץ בכלל, שנאמרו בו ששה דברים (עי' פסחים מ"ט) ושאליו התייחסו חז"ל בחומרה כה גדולה. הרמב"ם (פ"א מהלי עדות, אי-ג')

כותב: "מי שאינו **לא במקרא ולא במשנה ולא בגמ'** הרי זה בחזקת רשע ופסול לעדות מדבריהם. שכל מי שירד עד כך, חזקה שהוא עובר על רוב העבירות שבאו לידו. לפיכך **אין מוסרין עדות לעם הארץ**, ואין מקבלין עדותו אע"פ שהוא ע"ה ואינו לא במקרא ולא במשנה. נמצאת אומר: כל ת"ח בחזקת כשר עד שיפסל, כל ע"ה בחזקת שהוא פסול עד שיוחזק שהוא הולך בדרכי ישרים".

א"כ לפי הרמב"ם אנו מוצאים שלושה גדדים: מקרא, משנה ודרך ארץ. ומי שאינו בשלושתם יחד- הרי הוא עם הארץ שדברו בו חכמים. אולם המהרש"א כותב (ח"א קידושין מ') "ומיהו לא סגי ליה בדרך ארץ לחוד בלא מקרא ומשנה, כדאמרינן ולא ע"ה חסיד". וכדין זה של ע"ה בזמנינו כתב בעל ה"חיות יאיר" (סימן ע'): "ולענין דאין לנו ע"ה שדברו חכמים פה כמו שאין ע"ה שאמרו בו ששה דברים בפסחים, וע"ש". וכותב הגר"ע יוסף שליט"א (יחוי"ד ח"ה סא') שיתכן שגם החוות היאיר הנ"ל יסכים כי מי שאינו במקרא במשנה ובגמ' לא ישא בת כהן, כלומר הרי הוא ע"ה גמור גם בזה"ז. וודאי שאין בכלל "דרך ארץ" נימוסים בעלמא, וכן כתב הגר"ע יוסף (יבי"א ח"ב חו"מ סא'): "משא"כ הללו שכל הנימוסים שלהם אינם ע"פ אמונת דת תוה"ק, רק מן השפה ולחוץ, כעין המתוקנים שבאומות העולם, ואם אין תורה אין דרך ארץ". כלומר כשמדברים על דרך ארץ הכוונה לדרך ארץ ונימוסים תורניים ולא להנהגות בעלמא. ופסק הגר"ע יוסף שליט"א שלענין בת כהן יש בזמנינו גדרי עם הארץ, והוא שלא למד תורה ולא הוחזק במצוות ובגמ"ח (יחוי"ד ח"ה סא'). ועוד כתב (יבי"א ג' חיו"ד ס"ז) על דברי "החיות יאיר" הנ"ל "שבוודאי לא כיוון על החפשים הארורים המסיתים והמדיחים, שלא יהיה עליהם דין ע"ה הנאמר בש"ס שבמה זכו הללו להפלותן לטובה... השי"ת יחיש לגאלינו גאולה שלימה ולהצילנו מידם". ולכן לא די לנו במה שהביא הפ"ת (אה"ע ס"י ב' סק' ט') את תשובת החוות יאיר שאין לנו דין ע"ה בזה"ז עמ' להתיר נישואי בת כהן לישראל, ונזקקים אנו לברר מהו ת"ח בזמנינו, ומה אם אינו ע"ה ואינו ת"ח.

גדרי תלמיד חכם

בבואנו לדון האם קיים דין ת"ח בזמן הזה, עלינו להבין מהם הקריטריונים על פיהם נקבע גדרו של ת"ח, מהן הנפקא מינות המעשיות מכך, והאם ישנם הבדלים לגבי ההשלכות בזמן הזה. השו"ע¹ מביא שת"ח לא היו יוצאים עם שאר העם לעסוק בבנין ובחפירות העיר כדי שלא יתבזו בפני עמי הארץ. אולם אם שוכרים הקהל אחרים שיעשו את המלאכה, אם זהו דבר הנצרך לפיקוח נפש, כחפירות מים וכיו"ב חייבים ליתן את חלקם. אולם אם זהו שכר שמירה וכיו"ב לא חייבים ליתן כלום, "שאין צריכים שמירה שתורתם שמירתם"² ולכן היו פטורים מן המיסים כולם. לגבי הגדרתם של אותם ת"ח מוסיף וכותב השו"ע: "ודווקא ת"ח **שתורתם אומנתם**. אבל אין תורתן אומנותן – חייבים, ומיהו אם יש לו מעט אומנות או מעט משא ומתן להתפרנס בו **כדי חייו** ולא להתעשר ובכל שעה שהוא פנוי מעסקיו חוזר על ד"ת ולומד תדיר נקרא תורתו אומנותו". ונראה שמקורו בתשובת הרא"ש³ האומר כי כל מי שלומד כל הזמן לבד מדרך ארץ כדי להתפרנס הרי הוא בכלל רבנן, וכן מביא את תשובת רבי מאיר שכשפטרו רבנן

מלשם מיסים, לאו אדעתא שלא יטרחו לפרנס את ביתם, אלא כל שמקיים מצוות "והגית בו יומם ולילה" כפי כוחו ויכולתו ולא בטלו לדברי תורה הרי הוא בכלל רבנן. אולם קביעת גדר זה היא ברורה ומחייבת – שכן מוסיף הרא"ש וכותב: "אבל ת"ח שאין עוסקים בתורה תדיר לפי כחן, ולא דיין לעשות במלאכתן כדי למצוא פרנסתן ופרנסת אנשי ביתם, אלא שהם יגיעם להעשיר ומבטלין התורה כדי לקבץ ממון הרבה – הרי אלו חייבין בכל חייבי הציבור".

הרמ"א¹ מפרט יותר את גדרי של הת"ח וגודל ידיעותיו, וכותב: "ואין חילוק בין שהוא תופס ישיבה או לא, רק שהוא מוחזק בדורו, שיודע לישא וליתן בתורה ומבין מדעתו ברוב מקומות התלמוד ופירושו, ובפסקי הגאונים, ותורתו אומנותו כמו שנתבאר".² הגדר של פרנסה "כדי חייו" יכול להתפרש בכמה כוונות: או בצמצום גדול,³ או יותר ברווח. כדי להבהיר נקודה זו אומר הש"ך (שם): "לאו דווקא כדי חייו בצמצום, אלא כל שהוא מתעסק כדי להחיות נפשו, "כדי חייו" קרינא בזה. ודוק דכתב "ולא להתעשר", ולא כתב "ולא ליותר מכדי חייו", ודבר פשוט הוא שיבואו על האדם כמה מקרים מחולאים וזולתם שיצטרך בהם להוצאה מרובה" . . . (ומקורו במהר"ם אלשקר, סי' י"ט). ומסכם הש"ך: "כללא דמילתא – דת"ח העושה תורתו קבע ואינו מתבטל מלימודו כ"א לזון את בנו וב"ב ולפרנסם ולהלבישם ולכל הדברים הצריכים לאדם, ואע"פ שהוא עשיר הוא פטור מכל מיני מיסים וארנוניות".⁵

על דברי התרומות הדשן שנפסקו ברמ"א בענין גודל ידיעותיו של ת"ח ישנם הרבה חולקים,⁶ ובהם המהרשד"ם (ח"מ סי' שס"א) הסובר שאין צריך ת"ח גדול כזה שיעסוק בנגעים ואהלות, אלא כל ת"ח שעוסק בתורה תמיד כאו"א כפי כוחו, זה בנגעים ואהלות, וזה בדיני ממונות, וזה במילי דברכות, וזה במילי דאגדתא – הרי הוא פטור, שהרי כל אחד מאלו מקיים מצות "והגית בו".

פטור ממיסים

רוב המקורות בסעיף הקודם נגזרו מההלכות המדברות על תשלומי מיסים וארנונות, וראינו מהו גדרו ע"מ לפוטרו ממיסים ולתת לו גדר של ת"ח. אולם ישנם חילוקים נוספים בענין.

בעל תרומות הדשן⁷ פוסק שאע"פ שאין דין ת"ח לענין ליטרא דהבא, (עי' סעיף הבא) מ"מ לענין להוציא ממנו מיסים וכו' "אפשר לא דיקינן ביה כולי האי אם הוא מוחזק בדורו לת"ח". ובהמשך הרמ"א¹ פוסק כי יש מקומות שנהגו לפטור ממס ויש מקומות שלא, ומקורו בתרומות הדשן,² האומר שאותם מקומות שנהגו שלא לפטור הוא משום שלדעתם אין לנו בזה"ז ת"ח שתורתו אומנותו אפילו באותה דרך שביאר הרא"ש³, דהיינו שיצטדק יפה לחזור תמיד לתלמודו כשיפנה מעסקיו, ואין נוהרים כעת. ומשום כך יש כאלו הרוצים לפטור רק ת"ח היושב בראש ישיבה משום שלא ברור לגמרי דין מי שתורתו אומנותו. "ואם לחשך אדם לומר דהאידינא הכל מיקרי כדי חייו כל מה שעוסק תדיר להרוויח כמו שמפרש ר"ת . . .⁴ אמור לו מטעונך; דטעמא מאי דשרי ר"ת משום דאין קצבא למשא מלך ושרים, וכיוון דבעי האי ת"ח להיות פטור מכל מיני מיסים ותשחורת לא איצטריך ליה להרוויח אלא כדי פרנסתו". וכעין זה כותב בעל "כנסת

יחזקאל⁹ שאפילו דין צורבא מרבנן אין לנו כעת, כיון שכל הספרים בדפוס וכל מי שמעיין בספר "ואומר מצאתי כל חפצי אין שום דין צורבא מרבנן, וק"ו תלמיד חכם" ולכן אין לפטור ממס כי אם בידי ראות עיני טובי העיר, אולם מי שקבלוהו עליהם כרב וקובע מדרש וישיבה "ודאי דין ת"ח גמור יש לו . . ."

וכותב הש"ך¹ עמי ליישב את תרומות הדשן שרק אם תופס ישיבה יפטורוהו: "אכן לא כתב שם אלא לטעם מנהג מקומות שלא נהגו לפטור רק ת"ח היושבים בראש ישיבה משום דשאר ת"ח אין נוהגין יפה שיהא תורתו אומנותן, גם משמע מדבריו שנושאים ונותנים כדי להתעשר ואין חוזרים לתלמודם כשפונים מעסקיהם". על ישוב זה כותב הציץ אליעזר⁶ כי זהו דוחק לפרש כך, ונראה שהתרומות הדשן סובר שיש לפטור רק לאלו המרוויחים כדי פרנסתם בלבד. מ"מ הש"ך הביא את תשובת מהר"ם אלשקר המרחיבה את גדר "כדי חייו", וממילא מיושבת שיטתו. ומביא עוד הש"ך שם את תשובת בנימין זאב "ואפילו שלא יהיה כ"כ חשוב בין ת"ח אחרים שאינם בעירו, מ"מ מאחר שביניהם ת"ח הוא ראוי להצילו מכל מס". וכן משמע בדברי הגר"א (שם סקי חי) הפוסק כי כל מי שלומד בקביעות שייך לגדר זה.

עפי' הציץ אליעזר ניתן לדייק מתשובת הרא"ש כי מדבר על כל ת"ח, גם כזה שלא הגיע להוראה.¹⁰ ומדייק כך גם מהיד רמה, ומהמב"ט.¹¹ וכן בנוסח החרם המופיע בשו"ת אבן עזר¹² שהחרימו מי שמקבל מסים מת"ח כתוב: "על כל בר ישראל שיגבה שום מס משום בעל תורה שתורתו קבע ומלאכתו עראי". וההגדרה — "בעל תורה", ולא דווקא מורה הוראה. וכן פסק לבסוף הציץ אליעזר שיש לפטור בזה"ז ת"ח העוסקים בתורה שתורתן אומנותן (כמו שנתבאר) מתשלום מסים וארנוניות.

יוצא מכל הנ"ל כי ת"ח הוא מי שעוסק תמיד בתורה, חוץ מפרנסתו ופרנסת ביתו (וזה כולל גם מעט חסכון וכו' לימים קשים) והוא בתנאי שלא עובד ע"מ להתעשר. אין הוא חייב להיות מורה הוראה אלא די שיהיה "בעל תורה", וזהו בכל מקצועות התורה בין בזה בין בזה כיון שמקיים מצות "והגית בוי". מי שמתקיימים בו התנאים הללו הוא בגדר של ת"ח, לפחות לגבי פטור ממסים, ונראה בהמשך שגם לגבי גדרים נוספים.

ליטרא דהבא

דין ליטרא דהבא הוא המחייב כל מי שעלב בת"ח לשלם לו ליטרא זהב. מקורו של דין זה בירושלמי¹³ "חד ברנש איקפד לרבי יודה בר חנינה, אתא עובדה קומי ריש לקיש וקנסיה ליטרא דדהב". הלכה זו נפסקה בר"ף וברא"ש¹⁴ וכן ברמב"ם¹⁵ וז"ל: "אם באו עדים שבזהו אפילו בדברים חייב נידוי, ומנדין אותו ב"ד ברבים וקונסין אותו ליטרא זהב בכל מקום ונותנין אותה לחכם". ובמקום אחר כתב:¹⁶ "ויש ת"ח שהיו מוחלין על זה וכך נאה להם ויש שתובע ועושים פשרה ביניהם - אבל הדיינים היו אומרים למבייש חייב אתה ליתן לו ליטרא זהב". הסמ"ע¹⁷ כותב ששיעור זה של ליטרא דהבא הוא שיעור ל"ה דינרי זהב ומוכיח זאת מהטו"ר.¹⁸ אולם, רובם המוחלט של הפוסקים כתבו כי אין לנו בזמן הזה דין ת"ח לענין ליטרא דהבא. וראש לכולם מהר"י ויי"ל, בתשובה הנדפסת בשו"ת מהר"י"ק:¹⁹ "ועוד נראה בעוונות אין עתה ת"ח שיודע אפילו מסכת כלה... ומכל שכן בזמן הזה שבעוה"ר נתמעטו הלבבות והרבה רבנים

דאפילו צורתא דשמעתא לא ידעי, אין בידם לא לחם ושמלה ביתם ריקם מכל טוב, יש מהם המתייהרים להשתרר ולהשתמש בכתר הרבנות וכוונתם בשביל כבוד עצמם כדי שישבו בראש וילכו בראש . . . ופשיטא דאינו להם דין ת"ח בזה"ז לא למעבד דינא לנפשיה ולא לקנס ליטרא דהבא המזלזל בו, ומטעם זה לא נהגינן בשום למדן בזה"ז דין ת"ח" וכן היא דעת התרומות הדשן,⁷ הגר"א,²⁰ הרמ"א,¹ הסמ"ע,²¹ ועוד.²²

כנגד דעות אלו יוצא חוצץ המהר"י ט"ט,²³ ודעתו – דעת יחיד היא, כי יש בזה"ז דין ת"ח לענין ליטרא דהבא וז"ל: "דע כי המבייש את הזקן, זקן זה שקנה חכמה והינו ת"ח שתורתו אומנותו והיינו שקובע עיתים לתורה וכו' ואינו מבטל אלא בשביל מזונותיו ולא לאצור ולהרבות ממון – **לזה אני קורא ת"ח והמביישו משלם המפורש בירושלמי**".

על תשובת מהר"י וייל הנ"ל¹⁹ כותב: "ואלו דבריו וכמו זר נחשבו ומאוד הפריז על המדה וראיותיו אינן מכריחות" . . . אולם על אף הדברים החריפים נראה כי דעת הרוב מכרחת בענין, וכי אין דין ת"ח בזה"ז לענין ליטרא דדהבא.

טביעת עין

נפסק בשו"ע כי אם מצא אדם כלי שישנם עוד הרבה כמותו שצורתם שווה אם הוא חדש – הרי הוא שלו, "ואם היה שטבעתו העין חייב להכריז, שאם יבוא ת"ח ויאמר אע"פ שאיני יכול ליתן בכלי זה סימנים יש לי בו טביעת עין – חייב להראותו לו. אם מכירו ואמר שלי הוא – מחזירין אותו"²⁵. לגבי תוקפו של דין זה בזה"ז, כותב הסמ"ע שצ"ע האם הוא קיים, ומביא את מחלוקת הנ"י והב"י.²⁶ הטי"ז מביא אף הוא את מחלוקת הנ"י והב"י, וכותב שנראה שכיון שאין כאן הוצאת ממון משום אדם **בבירור** (כיון שספק למי שייכת האבידה) יש לסמוך על זה, ומשום כך סתם כאן הרמ"א, ולא כתב שאין דין זה נוהג כפי שצידד בב"י ב"דרכי משה". בניגוד לכך סובר מהר"י וייל²² כי אין דין טביעת עין של ת"ח בזה"ז. ומעניין שדווקא בענין זה הסכים עמו המהר"י ט"ט, ואע"פ שהוא דעת יחיד לענין ליטרא דהבא כתב שאין להחזיר ע"פ טביעת עין בלבד.²³

נטילת שבח

כנגמרא²⁸ מובא דין שאם מת האב והניח בנים ונכסים, והשביחו הגדולים את הנכסים, הרי השבח מתחלק בין כל האחים.²⁹ ואם אמרו גדולים לקטנים "ראו מה שהניח אבא הרי אנו עושין ואוכלין", ופרש"י שאמרו זאת בפני בי"ד או עדים שמוכנים הם לחלוק, ומה שישביחו ישביחו מחלקם, ונתעצלו בי"ד ולא חלקו- הרי השבח לעצמם. ומובא שם שאביו של רב ספרא נפטר, ועשה בכסף עסק, וכשתבעהו אחיו לדין על השבח אמר להם רבא כי אין להם לבוא בטענות, שכן רב ספרא" גברא רבא", ואינו עוזב לימודו וטורח בשביל אחרים, כלומר אם עשה שבח בכסף כאילו פירש שלעצמו הוא עושה, וממילא השבח לו. וכתב הנמוקי יוסף (שם): "ונראה לי דעכשו בזמנינו אין אנו ראויים וחשובים כרב ספרא, ודין צורבא מרבנן שווה לדין אחרים שאין עוסקים כ"כ בת"ת, ובכה"ג כתבו המפרשים ז"ל גבי חתן פטור מק"ש, וכן בענין פטור תפילה בהרבה מקומות ע"ש".

אולם הטו"ר³⁰ השמיט את הסתייגות הנ"י ולא כתב אותה, וכתב רק "ואם זה שהשביח ת"ח ואין דרכו ליבטל מלימודו ולטרור בעבור אחרים הרי הוא כאילו פירש לעצמי אני עושה". על דין זה של הנ"י כתב הבית יוסף³⁰ "ואין דבריו נראין לי כלל", ופסק בשו"ע: (שם, ס' ב') "אם היה ת"ח גדול שאינו מניח תורתו שעה אחת הרי השכר שלו שאין זה מניח תורתו ומתעסק לצורך אחיו". ועל כך כתב הסמ"ע: "פירוש אם לא שיש לפניו עסק להרוויח בו יפה, כי יפה ת"ת עם דרך ארץ, אלא שבשביל אחרים ודאי אינו מבטל כיון דאזוק כ"כ בתורה"... ומביא את מחלוקת הנ"י והב"י ואת הדרכי משה³¹ שפסק כנ"י. אולם הברכי יוסף²² תמה על הסמ"ע שהבין כך את הדרכי משה וסובר שאין זו דעתו, ע"ש. ועוד מוכיח זאת מכך שלא כתב כן בהג"ה. א"כ למעט הנ"י (והרמ"א ע"פ הבנתו של הסמ"ע) יוצא שיש דין ת"ח בזה"ל לענין שבח.

היפוך בזכות

נפסק בשו"ע²¹ "צריך הדיין שיקדים לדון הדין שבא לפניו תחלה, אבל צריך להקדים דין של ת"ח אפילו בא לבסוף וכן מצוה עליו להפך מה שיכול".
 בדין זה ישנה מחלוקת אחרונים גדולה, האם נוהג בזה"ל או לא. דעת הסמ"ע היא שאין לנו דין ת"ח לענין זה של היפוך בזכות. אולם הפתחי תשובה חולק ומביא את הבי"ח שדין זה נוהג בזמנינו, אע"פ שלענין דברים אחרים אין לנו גדרי ת"ח, "על כל דין להשתדל בכל צורבא מדרבנן לדונו יפה". וכן דעת הש"ך. ומביא את תשובת מהרי"ט לענין ליטרא דהבא וכתב שכ"ש לענין זה יש לנו דין ת"ח. ומוסיף ומביא הפ"ת את תשובת השכות יעקב, שאף שאין לנו ת"ת, מ"מ "צורבא מדרבנן", דהיינו בחור חרף³² – ישנו. נראה שבענין זה של היפוך בזכות נחלצו האחרונים להגן על ת"ח שבדורם בגלל לימוד התורה, וכותב ה"אורים ותומים": "וח"ו להשפיל כבוד התורה ולומדיה, ואדרכה בדור יתום בעו"ה חובה עלינו לסלסל ולרומם הוגי תורה ולעשות חיזוק ביותר, כי מאז אשר חדלנו לחלוק יקר ללומדי תורה לשמה כראוי, מאז פסקו הוגי דת ה' על בוריה, ותיפוק תורה, כי אין משען ומשענה, יחשבו כל אפי שווים כעם ככהן, ולכן יש יותר להתאמץ בזה וכל דכותיה". וכן פסק המהרי"ק³³. והמהר"י וי"ל³⁴ כתב **שלהקדים** דין צורבא מדרבנן כ"ע מודים, כיוון שהשיקול הוא שלא יבוא לידו ביטול תורה (כמ"ש הריטב"א), ולפי דעתו גם הסמ"ע יסכים שדין קדימה קיים. וכן פסק החיד"א בספר שיורי ברכה⁵⁵. ובשו"ת חיים ביד³⁶ מסיק שמצד כבוד התורה יש להפך בזכות ת"ח ובפרט שע"י כך מגדיל תלמידים שיעסקו בתורה בארץ ובח"ל, ובזה גם הסמ"ע יודה, ע"ש.

חילוק ה"ברכי יוסף"

בחו"מ סי' ט"ו, מביא הברכי יוסף את ענין דין ת"ח בהרחבה ומסיק כי אי אפשר לדון את כל המקרים כאחד, ויש להבדיל בצורה עקרונית בין מקומות בהם הנ"מ היא נטילת דבר או קבלתו בזכות גדרי ת"ח, לבין מקומות בהם הנ"מ היא עניני כבוד וכו'. לגבי הראשונים – אין דין ת"ח בזמנינו, ולגבי האחרונים יש. ומקורו של חילוק זה בתשובת התרומ"ה⁷, "אמנם נוכל לאמר דהיינו לענין זה שהיה רוצה למעיבד דינא לנפשיה או לקנוס המבייש אותו בליטרא זהב שהוא רוצה להוציא מאחרים, וכה"ג –

ליכא בדורותינו, דקים לן בגויה שיהיה לו תורת ת"ח לענין זה, אבל למירמא כרמא עליה ולאפוקי מיניה אפשר לא דייקינן ביה כולי האי אם הוא מוחזק בדורו לת"ח. ומדייק הברכ"י שגם הרמ"א שסבר כמו הנ"י, שאין דין ת"ח בזה"ז, יסכים לחילוק הנ"ל. וכן נראה מהפתחי תשובה³⁰ וכן פסק בשו"ת "חיים ביד"י"³⁶ "ונראה לחלק חילוק ברור, כי כל מידי שיבוא החכם לומר שהוא ת"ח לגבי ע"ה ולהתריס כנגדו או להוציא ממנו, **בזה וכיוצא בזה הוא שאמרו דליכא דין ת"ח בזה"ז**. וכן בשו"ת ר' עזריאל:³⁷ "ולענין נראה כלל גדול, דכל מה שאנו עושים לכבודו **יש ת"ח אף בזה"ז**, וכל מה שהוא לוקח . . . **אין ת"ח בזה"ז**. ולי נראה שגם מהר"י וייל²⁷ שפסק בחריפות לענין ליטרא דהבא שאין לנו בזה"ז יסכים עם החילוק הנ"ל.

סיכום

לאחר שביררנו את גדרי ת"ח וע"ה בזה"ז, הדרינן לשאלת נישואי ישראל ובת כהן. כיון שגנאי הוא שע"ה ישא כהנת ושבח הוא לת"ח, הנה מכל מקום מי שאינו בגדר עם הארץ ממש, אע"פ שאינו שבח הרי שמותר. לכן פסק המהר"ם שיק בתשובותיו³⁷ לאחר שנשאל מה הדין בזה"ז לאחר שפסק הרמ"א שאין דין ת"ח בעת, והשיב שגם אם אין דין ת"ח כעת מ"מ אינו נכלל בגדר עם הארץ, ומותר. ונ"ל **דמעליותא נמי איכא** לישא בת כהן. וכן פסק הגר"ע יוסף שליט"א³⁸ שבדין נישואי ישראל לבת כהן יש לחלק הדבר לשלושה סוגים; שאם הוא ת"ח, הרי הוא שבח לאהרון שידבק בזרעו. ואם הוא ע"ה שאין בו תורה וגמ"ח גנאי הוא לאהרון. ואם הוא אדם פשוט שלא למד תורה אלא הוא שומר מצוות וגומל חסד, רשאי לישא כהנת. ולגבי השיקול להתיר מפני ספק כהונה, שכהנים בזמנינו אינם כהנים ודאי אלא כהני חזקה; (ולכן פסק להקל בשו"ת צמח צדק מלובאוויטש אהע"ז ס"י י"א, וכן משום שבחשש כזה אומרים אנו "שומר פתאים ה' " ע"ש), כיון שהדבר נתון במחלוקת אחרונים גדולה, כותב הגר"ע יוסף כי לא נזקקים אנו לשיקול זה.

ונראה לי שע"פ מה שהסקנו בנושא גדרי ת"ח, כפי שהובאו בענין פטור ת"ח ממיסים ותשובת "הציץ אליעזר", א"כ כיון שזהו אחד המקומות הבודדים בהם מצויינים הגדרים לת"ח, נראה כי ניתן להשליך את הדבר גם לענייננו ובפרט ע"פ חילוקו של הברכי יוסף המחלק בין שימוש בגדר ת"ח לנטילת ממון וכו' לבין ענינים הקשורים בכבוד ת"ח, שגם לחולקים הסוברים שאין דין ת"ח בזמנינו יסכימו לענינים שבכבוד (כפי הנזכר לעיל). וכן השיב לי בע"פ הגאון הרב זלמן נחמיה גולדברג שליט"א שכיון שזה ענין של כבוד (כדפרש"י שלא יהיה פגם למשפחתה שתנשא לישראל) הרי גם בזמנינו יש ענין זה, ועוד שאם לא תנשא לת"ח תשאר רווקה.

וגם לפי אחד מהחמירים אף בזמנינו, בעל "חסד לאלפים", הכותב כי אף ת"ח צריך לחוש לענין, כותב כי אם היא "אשה טובה, אשת חיל, בת ת"ח ואחיה ת"ח ואינו מוצא אחרת כמותה, יקח מקחו לש"ש ויקדים תפילה וה' לא ימנע טוב". ומוסיף וכותב: "ושמעתי שהנושא כהנת צריך להזהר מאוד בכבודה ואז יצליח ואז ישכיל".⁴⁰

א"כ יוצא במפורש לפי הנ"ל ולפי פסיקות הגר"ע יוסף שהבאנו שיכולים לישא בת כהן בזה"ז כל מי שלא בגדר ע"ה. ועאכו"כ בן תורה. "כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה' צבאות הוא",⁴¹ "ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש".⁴²

מקורות

1. יו"ד רמ"ג, הלכות כבוד ת"ח.
2. שם, ס"ק ב'.
3. שו"ת הרא"ש כלל חמשה עשר ד"ה "כל"י.
4. תרומות הדשן שמ"ב.
5. ועי תרומ"ה הנ"ל שנראה שחולק על גדר זה ועי סמ"ע סימן רפ"ז סד' ב'.
6. עי צ"ץ אליעזר ח"ב סימן כה'.
7. תרומות הדשן שמ"א.
8. ב"מ עי תוס' ד"ה "תשיך".
9. שו"ת כנסת יחזקאל, חו"מ צ"ה.
10. עי שו"ת רשב"ש סי' תי"ב.
11. ח"ב סימן כ"ה.
12. סימן א'.
13. ירושלמי ב"ק פ"ח ה"ו.
14. פ"ח בבלי בכא קמא, דף ל"ב בדפי הרי"ף.
15. הלי ת"ת פ"ו הלי י"ב.
16. הלי חובל ומזיק פ"ג ה"ו.
17. שו"ע חו"מ א, ו'.
18. ת"כ סעיף ל'. וי"מ שהוא לוי זהובים, ע"ש בסמ"ע.
19. שורש קס"ג, ועי כנסת יחזקאל חו"מ צ"ה.
20. יו"ד רמ"ג ס"ק ח'.
21. שו"ע חו"מ סימן ט"ו ס"ק א.
22. עי ברכ"י שם.
23. שו"ת מהרי"ט חב"י חו"מ סימן מ"ז.
24. חו"מ רס"ב סי' כא'.
25. והוא שאינו משנה בדיבורו חוץ מגי דברים וכותב הרמ"א שכל ת"ח הוא בחזקת שאינו משנה בדברים הנזכרים עד שיוכח אחרת, ע"ש.
26. עי סעיף הבא.
27. שו"ת מהרי"ק שורש קס"ג.
28. ב"ב קמ"ג, קמ"ד.
29. בתנאי ששבחו מחמת נכסים, ע"ש.
30. חו"מ (הלי נחלות) סי' רפז'.
31. הרבה אחרונים מביאים את הרמ"א בדרכי משה הסובר כנ"י, ולצערנו לא מצאתיו בפנים. הי יאיר עיננו.
32. עי רש"י תענית ד. חילוק בין צורבא מרבנן להווא מרבנן.
33. שורש כ"ה.
34. עיין בפתחי תשובה במקור.
35. שיורי ברכה סימן טו'.
36. סי' ל"ח ד"ה "אלא כרואה".
37. חלק אהע"ז מן ו'.
38. יחווה דעת ח"ה סימן ס"א.
39. או"ח סי' קכ"ח ס"ק כא'.
40. ועי כתובות י"ב: לענין כתובתה של בת כהן.
41. מלאכי ב'.
42. שמות י' ט', ו'.